

بررسی ساختار و تاریخچه پیدایش اسامی اشخاص در زبان روسی*

دکتر مرضیه یحیی پور**

پیکیده

در این مقاله نخست به چگونگی پیدایش دولت روسیه و شناسایی اقوام اسلاو که از عوامل مؤثر در شکل‌گیری ساختار اسامی اشخاص در زبان روسی به شمار می‌رود، پرداخته شده است. پس از آن علل و عوامل دیگر که باعث پیدایش و یا منسوخ شدن اسامی اشخاص گردیده، بررسی شده است، و ضمن تقسیم‌بندی ریشه‌های پیدایش اسامی اشخاص به دسته‌های اسلاوی، دو قسمتی و مسیحی، هر یک از آنها را مورد بررسی قرار گرفته است.

با توجه به این‌که امروزه هر فرد تبعه روسیه هنگام گرفتن گواهی تولد و بعد از ۱۸ سالگی برای شناسنامه (پاسپورت)، نیاز به ذکر نام، نام پدر و نام خانوادگی در این مدارک دارد. به بررسی هر یک از این موارد پرداخته شده است، زیرا اسامی اشخاص نیز

* این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی شماره ۳۶۴/۳/۴۴۵ است که با حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه تهران انجام گرفته است.

مانند دیگر مقوله‌های دستور زبان روسی از ویژگی‌های پیچیده خاص خود برخوردار است.

کلید واژه:

اسلاو، روس، مسیحیت، نام، نام پدر، نام خانوادگی.

مقدمه:

شکل‌گیری اسامی اشخاص در هر ملتی، زمانی بس طولانی را طی نموده، تا به شکل امروزی خود در آمده است. نامگذاری اشخاص در هر ملت و قومی تحت تاثیر عوامل مختلفی از قبیل آداب و رسوم، اعتقادات، مکان‌های جغرافیایی، پدیده‌های طبیعی و غیره است و به دلیل مسائل اجتماعی، مذهبی، سیاسی، اقتصادی دستخوش تغییرات زیادی می‌گردد. برای مثال، اگر ملتی به دلایلی مجبور به پذیرفتن اعتقادات و یا فرهنگ بیگانه شود، اسامی اشخاص، به تبعیت از این پذیرش متحول می‌شود و اسامی بیگانه وارد اسامی ملت تابع می‌گردد. این گونه تغییرات از آغاز پیدایش اسامی اشخاص تا امروز، در تاریخ بشر رخ داده است. اسامی اشخاص روسی نیز تابع و دستخوش چنین تغییراتی بوده است.

بحث و بررسی:

قبل از پرداختن به موضوع اصلی یعنی علل و چگونگی پیدایش اسامی اشخاص در روسیه لازم است، به تاریخ چگونگی پیدایش دولت روسیه و اقوام اسلاو نگاه اجمالی بیفکنیم، زیرا که ایندو از عوامل موثر در شکل‌گیری اسامی اشخاص در آن سرزمین می‌باشد.

اسلاوها بزرگترین گروه ملت‌های خویشاوند در اروپا هستند، که امروزه آنها را به گروه‌های شرقی (روس‌ها، اوکرائینی‌ها، بلاروسی‌ها)، جنوبی (بلغارها، صرب‌ها، کرووات‌ها، بوسنیایی‌ها - مسلمانان، مقدونیه‌ای‌ها) و غربی (لهستانی‌ها، چکها، اسلاواکی‌ها) تقسیم می‌کنند.^۱ تا اواسط قرن ۹ در منطقه وسیعی که امروزه از نووگورد (Новгород) تا کیف (Киев) را

در برمی گیرد، قبایل مختلفی ساکن بوده‌اند، که به جنگجو بودن و کسب افتخارات زیاد برای قبایل خود شهرت داشته‌اند، که بعدها اسلاوها (اسلاوا «Слава» به معنای شهرت و افتخار) نامیده شدند. در میان اسلاوها رسم بود هر کسی در جنگ قوی تر است و افتخارات بیشتری کسب می‌کند، رئیس و یا به عبارتی حکمران باشد. اما این افراد نتوانستند حکمرانان خوبی باشند و به دلیل هرج و مرج و بی‌نظمی زیاد در قبایل، پیران (ریش سفیدها) قبایل تصمیم گرفتند تا از قبایل دیگر حکمرانانی را دعوت کنند تا زمام امور اسلاوها را در دست بگیرند و بر آنها حکومت کنند. در اسکاندیناوی در سواحل دریای بالتیک اقوامی زندگی می‌کردند به نام واریاگ-روس (Варяг-русь) که مردمانی بسیار با فکر و ذکاوت بودند، و به سبب داشتن حکمرانان خوب، از مدت‌ها پیش دارای دولت بودند و در صلح و آرامش زندگی می‌کردند. به همین علت اسلاوها تصمیم گرفتند سفیرانی نزد پادشاهان واریاگ‌ها بفرستند و به آنها بگویند: سرزمین ما بسیار بزرگ و ثروتمند است، اما حکومت و نظمی ندارد، بیایید بر ما حکومت و پادشاهی کنید. بدین ترتیب بود که واریاگ‌ها، سه برادر به نام‌های ریوریک (Рюрик)، سینه اوس (Синеус) و ترور (Трувор) را نزد اسلاوها فرستادند و هر یک از آنها در منطقه‌ای شروع به حکومت کردند. و بدین ترتیب بنای اولین حکومت را در این سرزمین گذاشتند.

کلمه روس ابتدا به نمایندگان اقشار بالای جامعه واریاگ‌ها که اکثراً از سپاهیان و همراهان پادشاهان بودند، و همینطور بازرگانان واریاگی اطلاق می‌شد، اما بعدها کلمه روس (Русь) یا سرزمین روس (Русская земля) از لحاظ ویژگی نوع به کارگیری تغییر یافت و نام منطقه‌ای جغرافیایی شد که اسلاوها و واریاگ‌ها در آن مشترکاً زندگی می‌کردند. اسامی اشخاص اسلاوی نیز طبیعتاً تحت تاثیر این تغییرات قرار گرفت.

از دیگر عوامل موثر در تغییر اسامی یک ملت، زبان آن ملت می‌باشد. زبان روسی از شاخه زبان‌های اسلاو شرقی و از خانواده زبان‌های هند و اروپایی است. همان‌طور که زبان روسی دستخوش تغییرات زیادی شده است، اسامی اشخاص روسی نیز به تبعیت از زبان روسی تغییرات زیادی را پذیرفته است.

وجود اقوام مختلف با زبان‌های مختلف، موجب متنوع شدن اسامی اشخاص روسی گردید.

وجود اسامی اشخاص غیر روسی مثل:

Игорь (ایگور), Ольга (اولگا), Сабур (صبور), Тимур (تیمور), Шамиль (شمیل), . . .

بیانگر این موضوع می‌باشد.

امروزه در روسیه نام‌هایی مثل кот (کت) - گربه, Ждан (ژدان) - در انتظارش, Воробей (وآرابشی) - گنجشک و Волк (ولک) - گرگ که به زبان روسی مربوط می‌شود و قبلاً در روسیه رواج داشته، قابل فهم است، اما در حال حاضر خانواده‌ای که چنین نام‌هایی بر فرزندان خود بگذارد، پیدا نمی‌شود، این نام‌ها فقط به شکل نام خانوادگی:

Жданов (ژدانف), Котов (کاتوف), Воробьев (وآرابیوف), Волков (الکوف)

و غیره حفظ شده‌اند.

از عوامل دیگری که در آن زمان باعث پیدایش اسامی جدید در روسیه گردید، پذیرش مسیحیت توسط روس‌ها بود. با پذیرفتن مسیحیت اسامی ییزانسی^۱ که در میان آنها اسامی یونانی نیز دیده می‌شد، وارد اسامی روسی گردید. پادشاه ولادیمیر (Владимир) پسر کوچک پادشاه سوتاسلاو ایگوروویچ (Святослав Игоревич) که در سال ۹۸۸ به ییزانس رفته بود با پذیرفتن دین مسیحیت و انتخاب نام واسیلی (Василий) برای خود، پس از بازگشت به روسیه، مردم را نیز وادار به پذیرفتن دین مسیحیت کرد.

طبق نظر اکثر محققین اسامی اشخاص در زبان روسی دارای ریشه اسلاوی، مسیحی و دو قسمتی می‌باشند.

ریشه اسلاوی، مثل:

Жар, با شهرت فراوان - (یارسلاف) Ярослав, اولی - (پرووی) Первой, . . .
رعده و برق - (گرازا) Гроза, روزه‌دار - (پوسنیک) Постник, گرما - (ژار)

۱- ییزانس: الف) نام قدیم قسطنطنیه، استانبول ب) امپراطوری روم شرقی که شهر ییزانس پایتخت آن بود. تاریخ این امپراطوری به سه بخش تقسیم می‌شود: ۱. عهد امپراطوری رومی عمومی (۶۴۱-۳۳۰ م) ۲. عهد امپراطوری رومی یونانی (۱۲۰۴-۶۴۱ م)، که در این دوره یونانی شدن امپراطوری کاملاً تحقق یافت. عرب‌ها و اسلاوها طرد و یا مطیع شدند. ۳. عهد امپراطوری منقسم (۱۲۰۴-۱۴۶۱ م) که در طی آن ترکان، لاتینیان و ییزانسیان با یکدیگر نزاع داشتند. (اقتباس از فرهنگ معین).

مسیحی مثل:

Гавриил (گاوریل), Георгий (گی اورگی), Пётр (پیوتر),
Давид (داوید), Яков (یاکف), . . .

ریشه دو قسمتی مثل:

Владимир (ولادیمیر) - جهاندار,
Святослав (سویاتاسلاف) - با شهرت مقدس,
Всеволод (وسه ولد) - صاحب همه چیز,
Ярополк (یاراپولک) - (با نبرد فراوان) - جنگجو . . .

که معمولاً القاب پادشاهان و شاهزادگان بود.

۱. اسامی قدیمی اسلاوی:

اسلاوها در زمان بت پرستی یعنی قبل از پذیرفتن مسیحیت مانند دیگر اقوام و ملل براساس چهره، ویژگی فیزیکی و روحی بچه، رابطه والدین با بچه، رفتار بچه و یا حتی نقص عضو، آنها را نامگذاری می کردند. به طور عمده این اسامی به عنوان یک اسم عام براساس نام گیاهان و حیوانات داده می شدند.

از میان نام‌هایی که براساس شکل ظاهری و چهره بر فرزندان نهاده می شد، اسامی زیر را می توان نام برد:

سفید- (لفکی) Левкий, دختر سیاه- (ماورا) Мавра, پسر سیاه- (ماور) Мавр,
بچه ای که موهای پر پشت دارد- (داسی) Дасий, بور- (کسانفیی) Ксанфий

اسامی که براساس ویژگی مشخصی به بچه داده می شدند، مثل:

Евтропий (ایفتروپیی) - با استعداد . . .

اسامی که نوع رابطه والدین را نسبت به بچه‌ها مشخص می کرد:

Филимон (فیلیمون) - بچه دوست داشتی

Полиевкт (پالی یفکت) - بچه ای که مدت زیادی منتظرش بودند

هم چنین در میان خانواده‌ها رسم بود که بچه‌ها را به ترتیب به دنیا آمدن‌شان و به کمک اعداد از یک تا ده و یا بعضی اسم‌ها (существительные) نامگذاری کنند:

سومی — (ترتیاک) Третьяк, دومی — (فناروی) Второй, اولی — (پروی) Первый, بزرگی — (ستارشوی) Старшой, (پاچینوک) Починок, چهارمی — (چیتیر) Четырь, (چیتورتونا) Четвертуня, دومی — (فنارشکا) Вторышка, (پاتاک) Пятак, (پاتیش) Пятыш, (پاتوی) Пятой, (چنورتیونک) (چنورتیونک), Семюша, Семко (سمکا), Семей (سیموی), ششمی — (شستیرکا) Шестёрка, (دویاتکا) Девятка, نهمی — (دویاتوی) Девятой, (آسماک) (هشتمی) Осмак, (سموشا) (سموشا), Десятка (دسیاتکا) - دهمی . . .

همزمان بودن تولد بچه با یک پدیده طبیعی در نامگذاری تاثیر داشت، فرضاً اگر بچه در فصل گرما متولد می‌شد او را *Жар* (ژار) - گرما می‌نامیدند، اگر در فصل بهار به دنیا می‌آمد او را *Ярец* (یارتس) و *Вешняк* (وئسنيак) - بهاری، در فصل روزه‌داری *Постник* (پوسنیک) - روزه‌دار و غیره می‌نامیدند، که هر کدام از این اسامی در برگزیده معنای همان پدیده می‌باشد.

نام‌های دیگری که از پدیده‌های طبیعی گرفته شده است:

. . . , رعد و برق - (گرازا) Гроза, بوران - (میتلیسا) Метелица

البته بعضی از این اسامی علاوه بر نشان دادن هم زمان بودن تولد بچه با یک پدیده طبیعی، خرافاتی را نیز در برداشته است. برای مثال بچه‌ای که در زمان بوران و یا رعد و برق دنیا می‌آمد، بر این عقیده بودند که آنها از همان بچگی از این دو بلای طبیعی مصون خواهند ماند.

انتظارات والدین گاهی در نامگذاری تاثیر داشته، و بعضی از اسامی، نظر والدین را نسبت به تولد بچه بیان می‌داشتند.

بچه‌ای که منتظرش بودند - (ژدان) Ждан

بچه‌ای که منتظرش نبودند - (نیژدان) Неждан

دوست داشتنی - (لویم) Любим, بچه‌ای که منتظرش نبودند - (نیچای) Нечай

بچه‌ای که والدین خیلی می‌خواستند - (بازان) Важан

بچه‌ای که والدین خیلی می‌خواستند - (باژن) Бажен

برای محفوظ ماندن از نیروهای اهریمنی نام‌ها و صفت‌هایی که دارای بار منفی بود برای بچه انتخاب می‌شدند:

پیرمرد - (ستاریک) Старик , زشت - (بیزابراز) Везобраз
شر - (زلوبا) Злоба , (کاشیی) Кошей , غم - (گوره) Горе
ناموفق - (نی‌اوداچا) Неудача , مال ما نیست - (نی‌ناش) Ненаш
... , کثیف - (گریازنوی) Грязной , کثیف - (گریازنوخا) Грязнуха
و یا اسم اشیاء بی‌ارزش را روی بچه‌ها می‌گذاشتند:

دسته تبر - (تاپوریشه) Топорище , گیوه - (لاپت) Лапоть
الیاف پوست زیرفون - (ماچالو) Мочало , هاون - (ستویا) Ступа
... , پوست لیف دار درخت - (لوت) Лут

در میان اسلاوها گاهی بر اساس میل و آرزوی والدین، برای بچه اسم انتخاب می‌شد. اگر دختری متولد می‌شد و والدین آرزو داشتند که وی بعد از ازدواج بچه‌های زیادی به دنیا بیاورد اسم او را Рада (رادا) می‌گذاشتند. یا اگر آرزو داشتند که بچه باعث تسلی و خوشحالی آنها شود، او را Забава (زباباوا) و یا Услава (اوسلادا) می‌نامیدند.

در میان خانواده‌های دهقانان رسم بود برای بچه‌ها اسم‌های:

شاه - (کارل) Король ,
تزار - (تزار) Царь ,
... , شاهزاده - (کنیاز) Князь

را انتخاب کنند.

البته قبل از پذیرش مسیحیت، اجداد قدیمی اسلاوها، بنا به عقاید بت پرستی معتقد بودند که ریشه خانواده آنها از گرگ، خرس، ماهی سم، مرغ زنبورخور، درخت بلوط، نخود و غیره است، به همین علت اسامی قدیمی اسلاوی از اسامی حیوانات (پستانداران)، ماهی‌ها، پرندگان، گیاهان گرفته شده است. مثل:

گاونر - (بیک) Бык , گربه - (کت) Кот , گرگ - (وولک) Волк

خزوک - (ژوک) Жук , گنجشک - (وارایی) Воробей ,
شبدر - (دیاتلینا) Дятелина , ماهی خاردار - (یورش) Ёрш ,
... , علف - (آسوکا) Осока .

در قرن ۱۶-۱۴ در بعضی خانواده‌ها اسم ماهی‌ها مثل Сом (سم) و Окунь (اوکون) را
برای بچه‌ها انتخاب می‌کردند.

بعدها بچه‌ها و نوادگان این اشخاص، صاحب نام‌های خانوادگی Сомов (سومف) و
Окунев (اوکونف) شدند.

اینگونه اسامی تا قبل از به‌وجود آمدن مدرک شناسائی، بهترین وسیله برای مشخص کردن
اصل و نسب افراد بود.

طبق مشاهدات ا.و. سوسلوا و اسامی قدیمی اسلاوی که زیاد متداول بودند، عبارتند از:

Богдан , بی‌خواب، بی‌خواب کننده - (سون) Бесон , (باران) Баран , (بازن) Бажен ,
گاونر - (بیک) Бык , (پرووی) Бурой , نگرانی، ناراحتی - (بولگاک) Булгак , خداداد - (باگدان)
Воробей , گرگ - (ولک) Волк , مبارز (وواين) Воин , بهاری - (وشنیاک) Вешняк ,
دومی - (فاروی) Второй , زاغ - (ورون) Ворон , کلاغ - (وارونا) Ворона , گنجشک - (وارایی)
لب - (گویا) Губа , کوهی - (گاریاین) Горяин , سر - (گلاوا) Голова , (فاروشا) Вторуша ,
(دالگوی) Долгой , مهربان - (دوبرینیا) Добрыня , نهیمی - (دویاتوی) Девятой ,
(زدان) Ждан , (یرماک) (سنگ آسیاب) Ермак , همسر، دوست - (دروژینا) Дружина ,
شر، خشم - (زلوبا) Злоба , خرگوش - (زایتس) Заяц , (زامیت‌نیا) Замятня , خزوک - (ژوک) Жук ,
یز - (کازبول) Козёл , نماینده خزریها - (کازارین) Казарин , خسته - (ایستوما) Истома ,
(مالتس) Малец , دوست داشتنی - (لوبیم) Любим , (لوبان) Лобан , کوتوله - (کوربات) Курбат ,
موروز (مولچان) Молчан , کوچکی - (منشوی) Меньшой , کوچولو - (مالیش) Малыш ,
بی‌ریخت - (نیکلود) Неклюд , بچه‌ای که منتظرش نبودند - (نیژدان) Неждан , سرما - (ماروز)
بی‌نظمی - (نی‌اوستروی) Неустрой , دشمنی - (نمیر) Немир , زشت - (نیکراس) Некрас ,
Перво: بچه‌ای که منتظرش نبودند - (نی‌چای) Нечай , بد - (نی‌خاروشی) Нехороший ,
روزه‌دار - (پوسنیک) (پستنیک) Постник , (پرووشا) Первуша , اولی - (پرووی)

روسی - (روسین) Русин, (پاتوی) Пятый, راه دنیا - (پوتیلا) Путила, رسیده - (پاسپل) Паспел, (ستاروی) Старой, زاغچه - (ساروکا) Сорока, (ساکو) Соко, (سمیرنوی) Смирной, (سوخوی) Сухой, شنبه - (سویوتا) Субота (Суббота), (سیمیکا) Семейка, جاق - (تولستوی) Толстой, متولد هوای گرگ و میش - (سوماروک) Суморок, (اوگریم) Угрим, (ترتیاک) Третьяк, (تامیلا) Томило, (شاراب) Шарап, (چودین) Чудин, (چرنوی) Черной, گوش پهن (دراز) - (اوشاک) Ушак, (شیرای) Ширяй, (ششمی) - (شستوی) Шестой, (شستاک) Шестак, (شومیلا) Шумило, (شمل) Шмель, آدم کله گنده - (شیشکا) Шишка, (یارتس) Ярец .^۱

معنی بسیاری از آنها مشخص است، اما ریشه بعضی از آنها کاملاً مشخص نیست، ولی می توان حدس زد که ریشه اش چیست. ناگفته نماند ریشه اصلی بعضی اسم ها تا به امروز مشخص نشده است. اکثر اسامی قدیمی، امروزه به شکل نام خانوادگی باقی مانده اند:

Ушаков (اوشاکف), Волков (والکف), Нежданов (نیژدانف), ...
Котов (کاتوف), Третьяков (ترتیاکف),

از میان اسامی متداول آن زمان، می توان به القابی اشاره کرد، که به افراد داده می شدند. این القاب نه تنها بر اساس ظاهر چهره یا ویژگی ها، بلکه حتی براساس شیوه زندگی فرد، عادات، ویژگی گفتار وی یا حرفه اش به او نسبت داده می شدند:

Ахенгер - (کوزنتس) Кузнец, گوزه گر - (گانچار) Гончар,
Пужкаръ (وایودا) Воевода, ریش سیاه - (چیرنابارود) Чернобород,
Зайка (زایکا) Заика, کج پنجه - (کاسالایی) Косолалый, (پوشکار)

این القاب بعدها به صورت نام خانوادگی درآمد:

Кузнецов (کوزنیتسف), Гончаров (گانچاروف),
Чернобородов (چرنابارودف), Воеводин (وایودین),

Пушкарев (پوشکاریف), Косолапов (کاسالاف), Заикин (زایکین).

۲. اسامی دو قسمتی:

اسامی دو قسمتی معمولاً به پادشاهان و شاهزادگان داده می‌شدند:

Владимир (ولادیمیر), Святослав (سیویتاسلاف),

Всеволод (وسولد), Ярополк (یاراپولک),

Мстислав (مستیسلاف), Твердислав (توردیسلاف),

Святополк (سویاتوپولک), Ярослав (یارسلاف), . . .

البته از قدیم ایام برای ستایش افراد طی مراسم خاصی به آنها القابی می‌دادند که از دو قسمت تشکیل می‌شده است. و این در میان مللی که ریشه زبان آنها هند و اروپایی است، مثل یونانی‌ها، هندی‌ها، ایرانی‌ها، اسلاوها و غیره مرسوم بود.

در اسامی دو قسمتی معمولاً معنای مثبت نهفته است، و این وجه مشترک این گونه اسامی در ملل مختلف است، مثلاً اسم آلمانی Вальдемар (والدمار) به معنای صاحب شهرت و افتخار بودن است، که اسم اسلاو Владислав (ولادسلاف) نیز همان معنا را در بردارد.

بسیاری از اسامی دو قسمتی که در زبان روسی موجود است ریشه یونانی، اسکاندیناویایی و آلمانی دارد.

ویژگی ساخت اسامی دو قسمتی تا امروز در زبان روسی حفظ شده است. این گونه ساختار بیشتر در نام‌های خانوادگی و القاب مشاهده می‌شود، برای مثال نام‌های خانوادگی زیر از اسامی دو قسمتی قدیمی روسی ساخته شده‌اند:

Драгомиллов (دراگامیلوف) - عزیز مهربان -

Драгомиров (دراگامیروف) - عزیز دنیا -

Дорогомиллов (داراگامیلوف) - عزیز مهربان - . . .

تعدادی اسم در زبان روسی وجود دارد، که براساس استاندارد خاصی ساخته نشده‌است، و در

آنها اسامی دو قسمتی قدیمی روسی یافت می‌شود:

Верховод (ورخاوود) - شلوغ , Чудодей (چودادی) , Чернобай (نوواژیل) , Новожил (لوچ) - کاساگلیاد (کوسوگلیاد) , (چرنا بای) , Самохвал (ساماخوال) - خودستا . . .

۳. اسامی مسیحی (کلیسائی):

اسامی مسیحی زمانی وارد روسیه شد که اسامی قدیمی روسی (اسلاوی) و اسامی دو قسمتی وجود داشت، اما با تحکیم دین مسیحیت، وضعیت نسبت به اسامی قبل از مسیحیت عوض می شود (ظهور مسیحیت در روسیه اواخر قرن ۱۰ و اوایل قرن ۱۱ بود). اسامی که بعد از پذیرش مسیحیت متداول شد، ریشه های یونانی قدیمی، رومی، رومی قدیمی، کلیمی قدیمی، شرقی، سوری و مصری داشت. بدیهی است که اسامی روسی قدیم با پذیرش مسیحیت منسوخ نشدند. بلکه تا قرن ۱۷ در کنار اسامی مسیحی و دیگر اسامی غیر مسیحی مثل یونانی، اسکاندیناویایی که با پذیرفتن مسیحیت وارد زبان روسی شده بودند، به کار می رفتند. در مواردی نیز اسامی اسلاوی به عنوان اسم دوم به بچه داده می شد. برای نمونه، اگر هنگام تعمید به بچه اسم مسیحی (اسم الهی و آسمانی) Василий می دادند، برای او اسم دومی (دنیاوی) هم مثل Остромир انتخاب می کردند. بعد از قرن ۱۴ شاهزادگان فقط به اسم مسیحی نامیده می شدند، ضمن این که اسامی دو قسمتی خود را در میان نزدیکان حفظ می کردند. مثل پادشاه Михайло (میخائلو) اسم دومش Святополк (سویتاپولک) بود که با این اسم صدایش می کردند.

بعد از قرن ۱۷ اسامی قدیمی روسی (اسلاوی) تدریجاً جزء القاب گردید، و در قرون ۱۸ و ۱۹ تقریباً به ورطه فراموشی سپرده شد، اما تعداد محدودی از آنها و همین طور اسامی اسلاو شاهنشاهی و پهلوانی نیز وارد اسامی کلیسائی شد.

بعضی از اسامی مثل:

Лез , عشق - (لویف) Любовь , امید - (نادژدا) Надежда , ایمان - (ورا) Вера . . . شیر - (لف)

که کاملاً روسی به نظر می رسد، ریشه روسی ندارد، بلکه از ترجمه اسامی یونانی زیر به دست آمده اند:

... (لئون) Леон, (آگاپ) Агапе, (الیس) Элпис, (پیستیس) Пистис.

در اینجا به این نکته باید توجه کرد، که اسامی قدیمی روسی (اسلاوی) از کلمات زبان روسی گرفته شده است، اما اسامی کلیسایی هیچ ارتباطی با کلمات زبان روسی ندارند. البته تا پذیرش دین مسیحیت به عنوان یک دین رسمی و دولتی مدت زیادی گذشت، در این مدت اسم‌های قدیمی روسی و کلیسایی مشترکاً^۱ به کار می‌رفت. بعد از رسمی و دولتی شدن دین مسیحیت تا انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ نامگذاری اسامی کلیسایی در میان روس‌ها اجباری بود، چنانچه در این مورد در "مجله دینی سن پترزبورگ" در سال ۱۸۹۵ نوشته شده: "اسامی ارتودوکسی فقط باید توسط کلیسای ارتودوکس^۱ و به احترام مقدسین به بچه‌ها داده شود، و نامگذاری رومی-کاتولیکی، پروتستانی و غیره شدیداً ممنوع می‌باشد"^۲. بعد از انقلاب اکتبر و همین‌طور بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، والدین در انتخاب اسم برای بچه‌ها آزاد بودند. ناگفته نماند که در این مقطع از تاریخ روسیه اسم‌های کلیسایی کاملاً^۳ از بین نرفت، همان‌طور که اشاره خواهد شد، اسامی جدیدی با توجه به فرهنگ جدید به اسامی قبلی اضافه گردید. اما در روسیه امروزی (بعد از ۱۹۹۲) با روی آوری مجدد روس‌ها به دین، والدین اگرچه در انتخاب اسم برای بچه‌ها آزادند، ولی اکثریت سعی دارند از کلیسا پیروی کنند.

کمتر کسی پیدا می‌شود، که اسم روسی، ایوان ایوانویچ ایوانف را نشنیده باشد. این اسم روسی بر چه اساسی ساخته شده است؟ در روسیه فعلی، اسم یک شخص از سه قسمت تشکیل شده است: نام (ایوان)، نام پدر (ایوانویچ) و نام خانوادگی (ایوانف).

۴. نام (Имя):

نام اشخاص بخشی از تاریخ بشریت است. اسامی اشخاص بیانگر نوع بینش و روش زندگی آنها می‌باشد. همان‌طور که گفته شد نام‌های روسی عمدتاً دارای سه ریشه‌اند (اسلاوی، دو قسمتی

۱- مذهب ارتودوکس (بروااسلاویا)، کلیسای ارتودوکس: یکی از مذاهب مسیحیت است که کلیسای آن در سال ۱۰۵۴ میلادی از کلیسای رم (کاتولیک) جدا و مستقل گردید. مذهب مردم روسیه ارتودوکس است.

۲- گاربانوسکی م. "ایوان‌ها ماریا" مسکو، ۱۹۸۴، صص. ۱۰-۹.

و کلیسایی). در حال حاضر نام یک شخص از هر ریشه‌ای باشد، مثل یک کلمه روسی از قوانین (گرامر) زبان روسی، مانند دلالت بر جنسیت (مذکر و مونث)، صرف در حالت‌های (پادزهای) مختلف و غیره پیروی می‌کند.

نمونه:

لودمیلا (Людмила): ریشه اسلاوی (اسم قدیمی روسی)، مونث.

Людмила (И.п.)

Людмилы (Р.п.)

Людмиле (Д.п.)

Людмилу (В.п.)

Людмилой (Т.п.)

о Людмиле (П.п.)

ولادیمیر (Владимир): ریشه روسی قدیمی، گرفته شده از اسم آلمانی قدیمی (اسم

پادشاهی)، مذکر.

Владимир (И.п.)

Владимира (Р.п.)

Владимиру (Д.п.)

Владимира (В.п.)

Владимиром (Т.п.)

о Владимире (П.п.)

واسیلی (Василий): ریشه یونانی (اسم قدیمی کلیسایی)، مذکر.

Василий (И.п.)

Василия (Р.п.)

Василию (Д.п.)

Василия (В.п.)

Василием (Т.п.)

○ Василии (П.п.)

همان‌طور که در بالا گفته شد، بعد از رسمی شدن دین مسیحیت تا انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ میلادی تنها در کلیسا هنگام تعمید برای بچه‌های روس اسم (کلیسایی) انتخاب می‌شد. اما در بین اسامی روسی دو اسم ایوان (Иван) و فنودور (Фёдор) بیش از دیگر اسامی به چشم می‌خورد. چرا؟ این مسئله، به یک حادثه تاریخی بر می‌گردد. پادشاه ولادیمیر در ابتدای پادشاهی خود دو تن از مسیحیان به نام‌های ایوان (Иван) و فنودور (Фёдор) را قربانی بت‌ها کرده بود، به همین علت این دو اسم در روسیه پس از روی آوری روس‌ها به مسیحیت تا به امروز، از اسامی بسیار متداول می‌باشد. معمولاً گسترش یک اسم مذهبی یا ملی در میان یک ملت و قومی، در برگیرنده عقاید خاصی می‌باشد. این گونه اسامی به دلایل گوناگون توسعه می‌یابند. ممکن است به دلیل رشادت یک شخص، به وقوع پیوستن یک حادثه ملی، و یا نقش مهمی که یک شخص در توسعه مذهب ایفاء می‌نماید، باشد. اسم ایوان (Иван) از اسم یونانی Иоанн (ای‌اوآن) که خود از اسم کلیمی Иоханан (ای‌اوخانان) گرفته شده، ساخته شده است. از طریق مذهب اسم Иоханан (ای‌اوخانان) نه تنها وارد زبان روسی شد، بلکه وارد زبان‌های دیگر نیز شد. در زبان انگلیسی این اسم به شکل Джон (جون)، در آلمانی Иоханнес (ای‌اوخان‌نس) و Иоганн (ای‌اوگان)، در زبان فرانسه Жан (ژان)، در ایتالیایی Джованни (جوواننی)، در سوئدی Юхан (یوخان)، در دانمارکی Йенс (ینس)، در اسپانیایی Хуан (خوآن)، در عربی Юханна (یوخاننا) شناخته شده است.

بعد از انقلاب اکتبر والدین به دلخواه خود برای بچه‌ها اسم انتخاب می‌کردند. به دلیل این حادثه تاریخی و تغییر اوضاع فرهنگی و اجتماعی در روسیه (از سال ۱۹۱۷ تا سال ۱۹۲۲) و در اتحاد جماهیر شوروی (از سال ۱۹۲۲ تا سال ۱۹۹۲)، اسامی جدیدی به اسامی قبلی اضافه شد. اسامی مونثی مثل: Октябрина (اقتباس از اسم ماه اکتبر Октябрь)، کراسارما Красарма (کوتاه شده "ارتش سرخ" Красная армия - کراسایا آرمیا)، لوتسیا Люция (بخشی از کلمه ریوالوتسیا به معنی انقلاب революция) و یا اسامی مذکری مثل: مارلن Марлен (از دو اسم مارکس Маркс و لنین Ленин)، ویلن Вилен (از اسم ولادیمیر یلیچ لنین Владимир Ильич Ленин) وارد زبان روسی شدند.

۵. نام پدر (Отчество):

نام پدر همان طور که پیداست، برای هر فرد از نام پدرش گرفته می شود. برای مثال: اگر ایوان صاحب فرزند پسری شد و اسم او را سرگنی گذاشت، نام پدر این پسر، یعنی سرگنی، می شود:

سرگنی (نام) ایوانویچ (نام پدر) - Сергей Иванович

اما اگر همین ایوان صاحب دختری شد و نام او را آنا گذاشت، نام و نام پدر آنا به شکل زیر

است:

آنا ایوانونا - Анна Ивановна

در حال حاضر برای هر فرد تبعه روسیه هنگام گرفتن گواهی تولد و بعد از ۱۸ سالگی برای شناسنامه، ذکر نام پدر در این مدارک اجباری است. نام پدر برای روس و غیر روس در آثار مکتوب بسیار قدیمی ثبت شده است. اما از زمان پتر کبیر، ذکر نام پدر در مدارک و اسناد اجباری شد.

در خطاب، ذکر نام پدر به منزله احترام به شخص است، و ذکر نکردن نام پدر در خطاب به شخصی که آشنایی با او اندک است به منزله بی احترامی به وی می باشد.

دانش آموزان و دانشجویان، معلمین و اساتید خود را فقط با نام و نام پدر می توانند خطاب

کنند:

گنادی پتروویچ - Геннадий Петрович

والنتینا سرگیونا - Валентина Сергеевна

در محل کار همکاران یکدیگر را با نام و نام پدر خطاب می کنند:

باریس نیکولایوویچ - Борис Николаевич

لاریسا ویکترونا - Лариса Викторовна

اما اگر خطاب به همکارانی باشد که در عین حال با آنها دوست هستند خطاب با نام کوتاه

شده و یا حتی تحبیبی اشکالی ندارد:

یلنا - Елена

فرم کوتاه:

Лена, لنا, Лёля, لیولیا, Лёна, لیونا, Ляля, لیالیا.

فرم تحبیبی:

Алёнка, آلیونکا, Алёнушка, آلیونوشکا.

گاهی در محاوره پیش می‌آید که خطاب فقط با نام پدر صورت می‌گیرد، که البته شرایط خاصی را می‌طلبد، و زمانی چنین خطابی امکان دارد که مخاطب فردی مسن، با تجربه در زندگی نسبت به دیگران باشد. در نظر باید داشت که در این مورد رابطه طرفین بسیار دوستانه و نزدیک است، فرضاً معلمین و اساتید را نمی‌توان با نام پدر صدا کرد:

مذکر

مونث

Петрович-پتروویچ

Петровна-پترونا

Михайлович-میخایلوویچ

Михайловна-میخایلونا

در خطاب به هنرمندان ذکر نام پدر لازم نیست و فقط به کمک نام و نام خانوادگی آنها را مورد خطاب قرار می‌دهند.

Юрий Яковлев-یوری یاکولف, Илья Глазунов-ایلیا گلایزونف

Майя Плисецкая-مایا پلیستسکایا- . . .

ساختن نام پدر برای اسامی غیر روسی به طرق مختلف انجام می‌شود:

Иса - عیسی -> Исович-عیسوویچ, Исаевич-یساوویچ.

Муса - موسی -> Мусаевич-موسوویچ, Мусинович-موسینوویچ.

Вафа - وفا -> Вафович-وفوویچ, Вафинович-وافینوویچ.

نام‌های پدر (مذکر و مونث) به کمک پسوندهای زیر ساخته می‌شود، که به نام پدر و به شکل

رسمی آن اضافه می‌شوند:

-ич, -ович, -евич, -овна, -евна, -ична,

-инична.

Валентин + -ович -> Валентинович-والیتینوویچ

نام خانوادگی به منزله نام ارثی خانوادگی است، که امروزه برای هر فردی داشتن آن اجباری است. این که نام خانوادگی روسی دقیقاً از چه تاریخی رسمیت یافته تا به امروز مشخص نشده است. و آ. نیکنو در کتاب "اسم و جامعه" می نویسد:

"در روسیه نام خانوادگی پادشاهی، و بعد از آن نام خانوادگی اشرافی از قرن ۱۴ تا اواسط قرن ۱۶ به وجود آمد، نام خانوادگی اربابی در قرون ۱۷-۱۶ شکل گرفت؛ ساکنین شهری باستانی بازرگانان، در اوایل قرن ۱۹ صاحب نام خانوادگی شدند؛ نام خانوادگی برای روحانیون فقط در قرن ۱۸ و نیمه اول قرن ۱۹ ساخته شد؛ دهقانان تا اواسط قرن ۱۹ صاحب نام خانوادگی نبودند".^۱

نام خانوادگی روسی معمولاً از اسم شخصی فرد، که براساس شکل ظاهری، ویژگی خاص، رابطه والدین نسبت به فرزندان، اعداد، پدیده طبیعی، میل و آرزو، در امان ماندن از نیروهای اهریمنی، اشیاء بی ارزش، اسم های پادشاهان (اسامی دو قسمتی)، ماهی ها، پرندگان، پستانداران، گیاهان، القاب (بر اساس حرفه یا مسائل ظاهری و اخلاقی)، اسامی کلیسایی و غیره داده می شد، ساخته شده اند.

در قسمت نام پدر گفتیم که اگر ایوان صاحب بچه پسر شود و نام او را سرگئی بگذارد نام و نام پدر بچه، می شود:

Сергей Иванович - سرگئی ایوانویچ

اگر نام خانوادگی ایوان، پتروف (Петров) باشد، نام پدر و نام خانوادگی سرگئی به ترتیب زیر است:

Сергей Иванович Петров - سرگئی ایوانویچ پتروف

ولی نام، نام پدر و نام خانوادگی آنا، دختر ایوان می شود:

Анна Ивановна Петрова - آنا ایوانوونا پترووا

البته در شناسنامه دختران بعد از ازدواج، نام خانوادگی شوهر ذکر می شود و به نام خانوادگی شوهر خوانده می شوند. مثلاً دختری با اسم:

Анна Ивановна Петрова - آنا ایوانوونا پترووا

اگر با شخصی ازدواج کند که نام خانوادگی او سالوویف (Соловьёв) است، اسم بعد از ازدواج دختر می‌شود:

Анна Ивановна Соловьёва ^{آنا ایوانونا سالوویوا}

اما در مواردی که زن دارای یک موقعیت اجتماعی بالا است مثل شاعر، نویسنده، دانشمند، وزیر و امثالهم، نام خانوادگی پدری حفظ می‌شود. مثلاً خانم لودمیلا - Людмила (نام) آپولسکایا - Опупльская (نام خانوادگی) که از منتقدین معاصر است، اسم همسرش که او نیز منتقد است، میخائیل Михаил (نام) گرومف - Громов (نام خانوادگی) می‌باشد، ولی در روسیه وی را با نام خانوادگی پدریش می‌شناسند، و در میان همکاران و دوستان نیز به نام خانوادگی پدری معروف است. البته در بعضی موارد، بعد از نام خانوادگی پدریش، نام خانوادگی همسرش را هم ذکر می‌نمایند:

Людмила Опупльская - Громова ^{لودمیلا آپولسکایا - گروموا}

باید در نظر داشت، که تعداد زیادی نام خانوادگی غیر روسی (که ممکن است، مثلاً ریشه اوکرائینی داشته باشند) در زبان روسی وجود داشته باشد، که گاه از قواعد زبان روسی پیروی نمی‌کنند. نام خانوادگی ایی مثل Петренко (پترنکو) که از اسم Петр (پیوتر) گرفته شده است، در حالت‌های ششگانه صرف نمی‌شود.

نام‌های خانوادگی استاندارد روسی پسوند -ев / -ов و -ин دارند.

Петров - پتروف (مذکر) - Петрова - پتروفا (مونث)

Пушкин - پوشکین (مذکر) - Пушкина - پوشکینا (مونث)

پسوندهای -ск-ий و -цк-ий نیز از پسوندهای متداول می‌باشند:

Достоевский - داستایفسکی (مذکر) - Достоевская - داستایفسکایا (مونث)

(مونث)

Трубецкий - تروبتسکی (مذکر) - Трубецкая - تروبتسکایا (مونث)

ولی فامیلی‌هایی وجود دارد که هیچ یک از پسوندهای بالا را ندارد و هر یک از نظر زبان روسی از قوانین خاص خود پیروی می‌کند. مثلاً نام خانوادگی Грусть (گروست) و

Сладь (سلاد) که مذکر و مونث آن یکی است، برای اسم مذکر در حالت‌های ششگانه صرف می‌شود، ولی برای اسم مونث صرف نمی‌شود:

مذکر:

от Виктора Грусти.

○ Викторе Сладе.

مونث:

от Ирины Грусть.

○ Лидии Сладь.

نتیجه:

چنان‌که دیدیم اسامی اشخاص در زبان روسی تحت تأثیر حوادث تاریخی و ویژگی‌های زبانی تغییرات زیادی کرده است. وجود اقوام مختلف در روسیه و همچنین پذیرش مذهب مسیحیت، و تغییر اوضاع اجتماعی از عوامل متنوع شدن اسامی اشخاص در زبان روسی بوده است. همان‌طور که ملاحظه کرده‌اید، در زبان روسی هر فرد دارای نام، نام پدر و نام خانوادگی است که با توجه به نوع و سطح ارتباط طرفین به صورت نام (تحسینی، کوتاه شده)، نام و نام پدر، گاهی فقط نام پدر و همین‌طور نام و نام خانوادگی مورد خطاب قرار می‌گیرد.

منابع

- ایوان ۱۵ ماریا. م. گاربانوسکی، مسکو ۱۹۸۴.
- فرهنگ نام خانوادگی روسی. و.آ. نیکینف. مسکو. ۱۹۹۳.
- نام خانوادگی روسی. ب.آ. اوبنگا اون. مسکو. ۱۹۸۹ و ۱۹۹۵. (ترجمه از انگلیسی).
- دایره المعارف تصویری، مسکو، ۱۹۹۹.
- دایره المعارف تصویری، مسکو، ۱۹۹۵.
- فرهنگ اسامی اشخاص روسی، آ.و. سوپرانسکایا، مسکو، ۱۹۹۸.

- نام خانوادگی روسی با ریشه ترکی (ترکیه‌ای)، ن.آ. باسکاکف، مسکو ۱۹۷۹.
- نام‌های خانوادگی فعلی روسی، آ.و. سوپرانسکایا و آ.و. سوسلوا، مسکو، ۱۹۸۱.
- در باره اسامی اشخاص روسی، آ.و. سوپرانسکایا و آ.و. سوسلوا، لنینگراد، ۱۹۷۸.
- نام و اجتماع، و.آ. نیکینف، مسکون ۱۹۷۴.
- فرهنگ اسامی اشخاص روسی، ن.آ. پتروفسکی، مسکو، ۱۹۸۰.
- تاریخ نام و نام خانوادگی روسی، ی.ن. پالیکوا، مسکو، ۱۹۸۱.
- فرهنگ اسامی اشخاص قدیمی روسی، ن.م. توپیکف، پتربورگ، ۱۹۰۳.
- اسامی روسی. ل.م. شیتینین، راستف در ساحل دون، ۱۹۷۵.
- سخنی در باره کلام. تو و نام تو، ل.و. اوسپنسکی، لنینگراد، ۱۹۶۲.
- ریشه نام، نام پدر و نام خانوادگی روسی، آ.م. سلیشف، مسکو، ۱۹۶۸.
- فرهنگ زبان روسی، س.ای. ازیگف و ن.یو. شودوا، مسکو، ۱۹۹۲.
- فرهنگ آکسفورد (روسی - انگلیسی، انگلیسی - روسی)، ۱۹۹۵.
- دایره المعارف شوروی، مسکو ۱۹۸۷.